

The Management
of
Oral History
Sound Archives

FREDERICK J. STIELOW

STIELOW, F. J.: The management of oral history sound archives /Frederick J. Stielow/ - New York; Westport; London : Greenwood Press, 1986. - 158 p.

Történeti (oral history) hangarchívumok szervezése

A nyugaton már régen felfedezett és használt forrásértékű műfaj, a hangban (és képből) rögzített interjúk tárának elméleti és praktikus modellje alkotja Stielow könyvének vázát. A kötet hangsúlyozottan foglalkozik a könyvtárosokra (levéltárosokra) háruló gyakorlati teendőikkel, de nem hanyagolja el a történeti visszatekintést, és az elméleti modellalkotásra is kísérletet tesz.

A hang- és képrögzítési módszerek megjelenése véglegesen megváltoztatta az emberiség viszonyát közel-múltjához. A történelem személyesebbé válik, az események közelebb kerülnek hozzánk, mint a pusztán írott beszámolókon keresztül.

A hangarchívumok kettős gyökérből nőttek ki. Egyik összetevő a folklór-szociál-antropológiai vizsgálatok rögzítését végezte - végzi el (szóbeli kultúra elemeinek lejegyzése), ennek időbeli előzményei egészen a XVIII. századig nyúlnak vissza. Újabb keletű, de nem kevésbé fontos az ún. oral history-típusú gyűjtemény, amely a második világháború során elkallódott dokumentumok emlékeztetési pótlására indult a történészek között. Az interjú-műfaj meghonosodásával egy egészen új történeti forrás keletkezett: kérdéseiket maguk a kutatók teheték fel a történelem tanúinak; a hiányosan megmaradt dokumentumok meghatározását, rendszerezését és tanulmányozását jelentős mértékben megkönnyítették a személyes visszaemlékezések. A technika fejlődésével egyre gyakoribbá váltak a mágnesszalagon rögzített felvételek, a hatvanas évek közepétől (a hordozható magnók megjelenésével) pedig ugrásszerűen megnövekedett az oral history gyűjtemények száma.

A kézikönyv a működő rendszerek összevetése helyett egy optimalizált rendszert igyekszik bemutatni. Maga a modell egyaránt alkalmazható hang- és videoarchívumok szervezésére, amelyekben az adathordozó az információk elsődleges forrásának tekintett mágnesszalag.

A hangarchívumokban a levéltáros munkája túlmutat az egyszerű kiszolgáló személyzet szerepkörén. Úgy kell tekintenünk őket, mint a kulturális örökség tudatos közvetítőit és gondnokait, akik elősegítik a kommunikációt az adatközlő, a kérdező, a kutató, a nyilvánosság, a hangszalag, a technika és a bürokrácia komplex láncolatán belül. A gondnokságban természetesen elsődleges az információs folyamat szervezése és a meg-

őrzési funkció biztosítása, de fel kell ismernünk, hogy a levéltárosok saját területük tudosaiként munkálkodnak. Századunkra egyre inkább jellemző, hogy az egyes szaktudományok határai elmosódnak. Ezért a levéltárosoknak - anyatudományukon túl - ismerniük kell a különböző tudományágak fogalomrendszereit is. Mindezen túl menedzserként is meg kell felelniük. Összetett feladatkörük a hangarchívumok munkatársait az új típusú információs szakemberek példájává avatja.

A működtetésre szánt rendszer tervezési fázisát megelőzi a jogi szabályozás megismerése, hiszen a személyes információkat tartalmazó hanganyagok használata nyilvánvalóan jogi és etikai korlátozásokat tesz szükségessé. Az 1976-os USA szerzői jogi törvény viszonylag részletesen foglalkozik a problémával, de így is felvetődik egy sor kérdés, amely a törvényalkotásban nem szerepel, s így az etika körébe tartozik. Jellemző a személyi jogok tiszteletben tartására, hogy a szerző egy komplett szerződési nyomtatványt mellékel, amelyben részletesen szabályozzák a felhasználás körülményeit.

Az előkészületek után következhet a hangarchívumok munkafolyamatainak és magának a gyűjteménynek a megszervezése.

A tervezést egy részletes folyamat-útmutató elkészítésével kell kezdeni, mégpedig a rendszeranalízis tipikus öt tényezős modellje alapján (definálás, elemzés, tervezés, végrehajtás, értékelés).

A hangzóanyagok feltárása és az adatok visszakeresése három szinten történik, mindhárom lehetőség különböző kutatói igényeket elégíthet ki.

A gyűjteményi szintű leírás. A legtöbb hangarchívum ma is különböző katalógusok segítségével tájékoztatja felhasználóit. A katalógizálás szabályai azonban sokáig kialakulatlanok voltak a nem publikus hangzóanyagok esetében, és a manapság születő szabályzatok sem tesznek formai különbséget a megjelent könyv és a szalagon lévő interjú között. (Az ISBD által ellenőrzött *Anglo-American Cataloguing Rules 2.ed./AACR2/* már tartalmaz hangzóanyagokra vonatkozó rendelkezéseket).

Az osztályozás még kevésbé egységes; a gyűjtemények maguk alakítják ki vagy alkalmazzák a számukra legjobban megfelelő osztályozási rendszert.

Online katalógusok szervezésére a legalkalmasabb az 1968-tól a Library of Congress számára kifejlesztett MARC-formátum. Remélhetőleg már elkészült az a programrendszer, amely a levéltárakban található dokumentumtípusok - így a hangzóanyagok - szabványos leírására is alkalmazható. A MARC-formátum mellett szól az USA-ban hálózatba szerveződő gyűjtemények egyre nagyobb száma és az a tény, hogy a legnagyobb hálózatba, az OCLC ezzel a programrendszerrel dolgozik. Bár a MARC-formátum az információcsere és a leírás területén jól használható, a részlegesebb, adat-szintű visszakeresésre kevésbé alkalmas.

Az adat-szintű leírás. A gyűjtemények katalógizálása fontos lépcsőfok, a katalóguscédulán leírható információk mennyisége azonban korlátozott. A gyűjteményi szintű leírás birtokában a felhasználó kénytelen végighallgatni az egész szalagot a számára érdekes téma megtalálása érdekében. A leírás második szintje segít a dilemma megoldásában, a szalagon elhangzó témák a magnetofon számlálójának állása alapján behatárolhatók, és a kutatók könnyen visszakereshetik azokat. A feltárást részletes adatlap segíti, amelyen a katalógus-szintű leíráson túl további információk rögzíthetők (gyűjtő, témakód, cím, dátum, gyűjtési hely, az interjúvolt neve, nemzetisége, vallása, az interjú műfaja, a számláló állásával együtt az elhangzó részlet témája).

A rész témák egységes feltárása érdekében hasznos lehet a tárgyszavak bizonyos fokú szabványosítása.

A kézirat-szintű leírás. Az oral history és folklór archívumokban a hangszalagokon lévő anyagot legépelik és a kéziratot megőrzik. A kéziratok tartalmának feltárásához szinte egy az egyben használható az előző adatlap azzal a különbséggel, hogy a témák behatárolására alkalmazott számláló-állás helyett egyszerűen a lapszámot kell beírni. Általánosságban a kéziraatra két szabály vonatkozik: a hűség a szalagok tartalmához és érthetőség a felhasználó számára. A kézirat nem képes a kommunikáció minden apró részletét visszaadni, végső formája többlépcsős folyamat eredménye (gépelés, javítás, szerkesztés, az érthetőség elősegítésére zárójeles kiegészítés).

A hangarchívumokban a mikroszámítógépek elsősorban a leírás, a feldolgozás és az információvisszakeresés területén alkalmazhatók. Kulcskérdés, hogy a gépesítés alapjául csak megfelelően szervezett gyűjtemény szolgálhat. Részletes leírást találunk az ajánlott konfigurációra, valamint az adatbázisszervezés legfontosabb lépésfokaira.

Utolsó fejezetében a könyv kimerítően foglalkozik a hangarchívumok állományának fizikai védelmével. A mágnesszalagok speciális tárolási körülményeket igényelnek, s ez különösen vonatkozik az eredeti, etalonként őrzött felvételekre (master tape). A kutatók a minőségvédelem miatt csak az eredetiről készült másolatokat használhatják. Az állomány raktározási feltételeit szigorú előírások szabják meg (pára tartalom, hőmérséklet, porvédelem, légnyomás stb.).

A könyvet "kötelező irodalomként" ajánlom minden hang- és videoarchívummal foglalkozó szakembernek.

DIPPOLD Péter